

Motion till riksdagen

1985/86: Jo229

Bengt Silfverstrand m. fl. (s)

Jordbruket och livsmedelsproduktionen

Jordbruk och livsmedelsproduktion i bättre balans

”Jordbruksregleringen är en tung och invecklad apparat. Den är inte alltför lätt att justera över en natt. Den har delvis rätt svaga grundvalar även i befolkningens åsiktsinställning. Dess fall kan bli stort.” Gunnar Myrdal 1938.

Svensk jordbruks- och livsmedelspolitik har åter ställts i debattens centrum. I debattens ytterkanter har del; från ekonomer av facket krävts en i det närmaste total avreglering och marknadsanpassning av livsmedelssektorn, medan ledande företrädare för jordbrukets föreningsrörelse och dess monopolföretag i allt väsentligt slagit vakt om det nuvarande systemet. Även om såväl vårt jordbruk som vår livsmedelsindustri länge hävdat sig väl i internationellt perspektiv både sett ur kvalitets- och produktivitetssynpunkt börjar alltfler brister framträda inom olika led i livsmedelskedjan.

1983 års livsmedelskommitté fick i uppdrag att studera hela livsmedelskedjan alltså inte enbart jordbrukspolitiken. Bl. a. ingick i utredningsuppdraget att utforma en långsiktig livsmedelspolitik med uppgift att förverkliga en lång rad mål för jordbrukets produktionsvolym, sysselsättning i livsmedelsindustrin, folkhälsoaspekter på livsmedelskonsumtionen, beredskapsmål och sårbarhetsfrågor och avvägningar mellan producent- och konsumentintressen. Detta omfattande arbete har knappast ens inletts.

Livsmedelskedjan utgör en betydelsefull del av den svenska ekonomin. Livsmedelskonsumtionen utgjorde ca 20% av den totala privata konsumtionen 1982. Livsmedelskedjans andel av BNP är i storleksordningen 8%. De totala utgifterna för livsmedelskonsumtionen var 1981 65,5 miljarder kronor. Jordbrukets, dvs. råvaruledets, betydelse i livsmedelskedjan är mindre än vad många förmodlingen föreställer sig. Jordbruket svarar för en fjärdedel av förädlingsvärdet, vilket understiger såväl livsmedelsindustrins som distributionsledets andelar. Råvaruledets andel av sysselsättningen är ca en tredjedel, 130 000 årsverken av totalt 390 000. Lägger man till produktionen av insatsvaror till hela sektorn (inkl. offentliga tjänster) stiger sysselsättningen till 470 000, vilket är drygt 10% av den totala sysselsättningen i landet.

Två omständigheter innebär att livsmedelskedjan måste ses som ett sammanhängande system i högre grad än vad som är motiverat vid motsvarande beskrivningar av andra branscher eller näringsgrenar. Den ena gäller

prisregleringen som visserligen har sin udd riktad mot råvaruledet men i praktiken påverkar samtliga led i kedjan. Den andra omständigheten har att göra med lantbrukskooperationens vertikala integration, både bakåt och framåt från jordbruket, och starka marknadsdominans på viktiga områden.

För viktiga insatsvaror som handelsgödsel och köpfoder är föreningsrörelsens marknadsandel minst 80 % och för kvarnar, slakterier och mejerier mellan 80 och 100 %.

En fördröjd förnyelseförmåga och strukturomvandling inom hela livsmedelskedjan har blivit den kanske allvarligaste bieffekten av jordbruksregleringen.

Den genom regleringen uppkomna skillnaden mellan inhemska priser och världsmarknadspriser på livsmedel avspeglas i värdena på jordbruksenheter. Dess kapitalvärden ingår samtidigt i den självkostnadskalkyl som utgör underlag för kompensation enligt jordbruksavtalen. Regelsystemet innehåller på det här sättet mekanismer som automatiskt leder till stigande kapitalkostnader. Systemet har efter hand gett upphov till permanenta överskottsproblem, främst vad gäller spannmål och den allt intensivare användningen av handelsgödsel, och bekämpningsmedel har blivit en allt svårare belastning för den yttre miljön. Spannmålsöverskotten kan illustrera detta dilemma för hela det svenska folkhushållet.

1984 års skörd blev en rekordskörd (6,8 miljoner ton), vilket tvingade oss att sälja hela två miljoner ton vete och fodersäd till bland andra Sovjetunionen, Iran och USA till en förlust av omkring 50 öre per kilo – eller sammanlagt omkring en miljard. Trots en mera normal skörd 1985 (ca 5,7 miljoner ton) så beräknas exportkostnaden bli lika stor på grund av sjunkande världsmarknadspriser. Förlusterna betalas visserligen av bönderna i första ledet men drabbar till sist konsumenterna.

Det är varken möjligt eller ens eftersträvsvärt att åstadkomma en helt marknadsstyrd jordbruks- och livsmedelssektor. Däremot torde det vara fullt möjligt att skapa förutsättningar för ökad konkurrens och produktutveckling inom denna sektor, samtidigt som miljövänligare odlingsmetoder måste prioriteras. Vi skall i denna motion peka på några delområden inom den mycket komplexa jordbruks- och livsmedelspolitiken där vi anser att reformer sammantaget skulle ge betydande bidrag till såväl lägre livsmedelspriser som bättre matkvalitet:

Miljö-forskning

Användningen av bekämpningsmedel enbart i Skåne har fördubblats under en tioårsperiod enligt en nyligen framlagd rapport från länsstyrelsen i Malmöhus län. I Danmark finns sedan fem år ett gränsvärde på max. 0,5 mikrogram sprutrest/bekämpningsmedel i dricksvatten, vattendrag och sjöar. I Sverige saknas ett sådant gränsvärde. Enligt Nils Brink vid avdelningen för vattenvård, SLU, förekommer i skånska vattendrag resthalter av bekämpningsmedel på upp till 16 mikrogram, dvs. 32 gånger högre halter än vad som maximalt är tillåtet i Danmark.

I Sverige besprutas säden mot insekter, svampangrepp och ogräs utan

att jordbrukarna på ett tillfredsställande sätt informeras om alternativen dvs. billigare giftfri teknik. I Danmark rekommenderas och förekommer i större utsträckning mekanisk billigare ogräsbekämpning i stället för kemisk för exempelvis kvickrot.

Exempel. Fyra olika kornsorter blandas vid sådden för att undvika svamp- och insektsprutgifter. *Resultat:* Lägre kostnader och avsevärt lägre användning av biologiska sprutgifter med oförändrad eller högre avkastning jämfört med konventionell sprutning. Svenskt exempel: SLU-aktuellt från lantbruksuniversitetet nr. 348 – sortval 1986. Uppgifter lämnas om åstadkommen merskörd med hjälp av besprutningsmedel men inte om kostnaderna för denna besprutning eller besked om alternativ och billigare teknik utan dessa sprutmedel eller med lägsta möjliga giftdoser. Det är ofta svårt att göra relevanta jämförelser mellan t. ex. olika ogräsmiddel. Nya medel kommer ständigt och andra försvinner. Så t. ex. är normal dos av TCA 20 kg/ha, av MCPA 2 kg/ha och av Glean 0,002 kg/ha. Att ange mängden aktiv substans i stället för mängden handelsvara ger ingen vägledning i sådana här fall. I stället borde införas något slag av effektivitetsfaktor, med andra ord en redovisning av behandlad areal vid normal användning. Om vi begränsar användningen av kemiska bekämpningsmedel så skulle det leda till att vi fick en ändrad inriktning på försöks- och forskningsverksamheten. Den skulle då inrikta sig på att försöka lösa problemen med andra metoder – t. ex. resistensförädling och biotekniska metoder. Den utvecklingen fördröjs nu av den stora satsning som görs på konventionell kemisk bekämpning. Stora mängder svampbekämpningsmedel kan t. ex. skada dagmaskarna och deras viktiga arbete för att bibehålla jordens långsiktiga produktionsförmåga.

Förslag: Forskningspengar till lokala utvecklingsprojekt i Skåne för uppstartnings- och demonstrationsförsök på officiellt ägda jordbruk vid t. ex. hushållningssällskap och lantbruksskolor.

Odlingsstödet

Nuvarande höga spannmåls- och oljeväxtsubsidier till odling och export gynnar i alltför hög grad det passiva jordbruket och jordbruksindustrin och ger åtskilligt sämre försörjningsskydd inför kris än satsning på animalier. Det är inför och under ett krisläge mycket lätt att kraftigt utöka dessa odlingar från ett år till ett annat.

Odlingsstöd utgår till bl. a. oljeväxtodlare ur fettvaruavgiften. Men detta odlingsstöd är helt kravlöst, dvs. styrmedel saknas för att befrämja en övergång från äldre omoderna sorter till nyutvecklade s. k. dubbellåga (00) sorter med betydligt högre proteinkvalitet, vilka senare i högre utsträckning kan användas som inhemskt proteinfodermedel. I Danmark odlas ca 90 % av en starkt expanderande oljeväxtodling med de nya dubbellåga rapsorterna, mestadels svenska sorter. Detta sker sedan 7 år tillbaka. Vår fastlåsning vid omoderna oljeväxtsorter omöjliggör inte bara praktiskt taget användningen som proteinfodermedel utan försäkras dessutom onödiga exportförluster. I Canada togs allt odlingsstöd bort från andra raps- och rybssorter än de nya dubbellåga sorterna för snart tio år sedan. En

övergång till de något lägre avkastande högkvalitetssorterna minskar fettproduktionen och därmed exportöverskottet. Dessutom är dessa nya sorter vårsådda, varför behovet av kemiska sprutgifter kan reduceras. En höstsådd gröda som höstvete och höstraps drar på sig mer svårbekämpade ogrässorter än vårsådda grödor, som vårvete och vårraps. Eftersom dessa vårsådda rapsorter också mognar senare under eftersommaren och förhösten utnyttjas markens egen biologiska produktion av växtnäingsmedel på ett effektivare sätt och belastar därmed grundvatten, åar, vattendrag och sjöar mindre med oanvänd växtnäring.

Förslag: Ändrad inriktning av odlingsstödet antingen genom slopande av stödet för andra sorter än de nya 00-sorterna, eller genom att kräva medansvarsavgifter av EG-modell för alla produkter som direkt ger exportförluster, men inte på s. k. högförädlade kvalitetsprodukter.

Brödsäd

1967 års jordbruksavtal innebar bl. a. att spannmålsodlarna fick rätten till inhemskt spannmålspris för dubbelt så hög produktion av brödsäd än den som användes under fredstid. De slapp därmed ifrån det egna ansvaret för exportförlusterna för denna överkvantitet brödsäd – ca 650 000 ton per år. Denna exportförlust finansieras genom att en s. k. förmalningsavgift som tas ut i kvarnledet och betalas av konsumenterna över disk i detaljhandelsledet.

Det innebär att i dagens situation utgår ca 80 öre per kilo vete i förmalningsavgifter vilket motsvarar ungefär en 75 % extra skatt, eller avgift för brödmjölet. Vetet kostar ca 1,50 per kg. Ungefär 75–80 % av vetet blir vetemjöl. Resten säljs som fodermedel till kor, grisar och höns. Det bör noteras att det är den mest näringsrika delen av brödsäden som går till djurfoder. Inom EG kan jordbruksindustriernas biprodukter inte höjas i pris motsvarande tullskyddet, som i Sverige, eftersom tullskydd för biprodukter saknas inom EG. Kvaliteten på brödmjölet hade kunnat ökas väsentligt om kvarnindustrin inte medgivits denna extra inkomst på biprodukterna.

Förslag: Inbetalning till spannmålsregleringen av en summa som motsvarar införselavgiften för kvarnarnas biprodukter, alternativt borttagande av tullskyddet för biprodukterna. Härigenom minskar också produktionskostnaderna för kött, mjölk, fläsk, ägg m. m. Tyvärr tycks förmalningsavgiften baseras på ett icke fullständigt teoretiskt tänkande. Avsikten var att öka civilförsvarsberedskapen men verkligheten har i stället resulterat i motsatsen, eftersom avgiften fungerat som stöd för ett passivt och alltför kemikalieberoende spannmålssäljande jordbruk med konstlat för hög allmän prissättning på spannmål.

Skärpta kvalitetskrav

Vårt överskott av fläskkött består av en överproduktion av 1,2 miljoner grisar per år, motsvarande ca 7,5 kg fläskkött per person/år. Motsvarande överskott av nötkött uppgår till ca 1,5 kg per person/år. Detta samman-

lagda köttöverskott skulle kunna användas för att t. ex. förbättra kvaliteten på falukorv, varvid exportförlusterna kunde elimineras. Inom EC är kraven att korvprodukter skall innehålla 75–80 % garanterat felfritt rent kött (inget stresskött och annan sekunda vara som tillsammans med självdöda djur, sjuka djur eller djurdelar enbart borde användas till minkfoder under strikt veterinärkontroll) med veterinärkvalitetsgaranti. En svensk falukorv består av 50 % korv och 50 % "fettalladåb". Livsmedelsverkets krav på falukorv med kvalitetsgaranti är max. 62 % vatten och max. 23 % fett, dvs. ca 50 % "non-food" (köttet innehåller en del vatten). En s. k. aptitring skall normalt innehålla 10 kg fläskkött. Men en dag upptäcker man att det bara finns 8 kg i lagret. Då ordinerar datorn mera bindemedel och vätska för att dryga ut råvaran och ändå ge korven den rätta konsistensen.

Förslag: Skärpta kvalitetskrav på korvprodukter bör införas enligt EG:s normer. Genom högre köttinnehåll i korv kan överskottsproduktionen reduceras eller kanske helt elimineras, varigenom också priset på nöt- och fläskkött kan minska genom att exportförlusterna försvinner. Ett alternativ är att sälja överskottsfettet i t. ex. falukorv till tvålindustrin, men i så fall till för slakterierna betydligt mindre förmånliga priser.

Lantbrukets skatteförmåner

Kostnaderna för renovering av bostadsdelen i en jordbruksfastighet är avdragsgilla. Det gäller t. ex. byte av hushållsmaskiner, tapetsering etc. Lantbrukarnas bostadsförmåner enligt taxeringsvärdering motsvarar ungefär tjänstebilsförmånen för en anställd. Teorin bakom dessa förmåner har varit att låg skatt ger låga kostnader för jordbrukaren och därmed låga livsmedelspriser.

1978 upptäckte man i Danmark att denna teori i praktiken hade rakt motsatt effekt. Med omedelbar verkan slopades därför rätten för danska bönder att avdragsgillt byta ut hushållsmaskiner eller renovera bostäder. Samtidigt bestämdes att skattemyndigheterna skulle värdera bostadsförmånen efter bostadens räntevärde. Bönderna miste ungefär samtidigt merkostnadskompensationen enligt generella index-tal inom hela EG-området. Genom denna reform behöll danska bönder sin säd hemma på gården och förädlade den genom t. ex. egna grisar och höjde därmed nettointäkten per ha åker med ca. 100 %. I vårt grannland åstadkoms härigenom lägre produktionskostnader för t. ex. griskött och därmed högre konkurrensförmåga på exportmarknaderna samtidigt med att förbrukningen av konstgödsel och sprutmedel minskade. Samtidigt beslutades inom EG att successivt eliminera de konstlade höga spannmålsgarantierna, och spannmålsbönderna fick själva ta ekonomiskt ansvar för exportöverskotten till världsmarknadspriser.

Förslag: Vi föreslår att nuvarande beskattningsregler vad gäller lantbrukets bostadsförmåner blir föremål för en översyn.

Hemställen

Mot. 1985/86

Jo229

Med hänvisning till ovanstående hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anføres om vissa förhållanden inom jordbruks- och livsmedelssektorn.

Stockholm den 24 januari 1986

Bengt Silfverstrand (s)

Nils T Svensson (s)

Birthe Sörestedt (s)

Bo Nilsson (s)

Maja Bäckström (s)

Lars-Erik Lövdén (s)

Hans Pettersson (s)

i Helsingborg